

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 10 | pp. 89-92 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

RIVOJLANGAN XORIJIY MAMLAKATLARDAGI RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR HOLATINI TAXLIL QILISH

Jo'rayeva Gulzira Ilhomjon qizi

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada rivojlangan xorijiy mamlakatlardagi raqamli texnologiyalarga bo'lgan e'tibor va ularning qanchalik mamlakat iqtisodiyotiga bo'lgan ta'siri o'rganilib hamda tahlil qilindi. Raqamli texnologiyalarning xalqaro savdodagi o'rnini qay daraja ahamiyatli ekanligi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, robototexnika, raqamli transformatsiya, sensorlar, kvant hisoblash.

Ko'plab rivojlangan mamlakatlar, ro'y berishi lozim bo'lgan o'zgarishlar muqarrarligini tushunib, iqtisodiyotni raqamlashtirish tomon jadal harakatni ongli ravishda boshlamoqdalar. Raqamli iqtisodiyot deganda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) yordam beradigan global iqtisodiy faoliyat, tijorat operatsiyalari va professional munosabatlar tushuniladi. Bu raqamli texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyot. Amazon, Uber va Airbnb-ning ko'tarilishi ushbu platformaning eng yaxshi namunasidir. Virtual muhitda ushbu kompaniyalar bozor ishtirokchilarini birlashtiradi. Ular eng yaxshi takliflarni namoyish etadilar va begonalar orasida yangi ishonch shakllarini yaratadilar. Bundan tashqari, 3D bosib chiqarish kengaytirilgan va virtual haqiqat, sensorlar, sun'iy intellekt, kvant hisoblash va robototexnika kabi yangi texnologiyalar deyarli har qanday biznesni sindirishi mumkin. Shu sababli, ushbu texnologiyalar bo'yicha mamlakatlarning raqobatbardoshligi kelgusi o'n yilliklarda ularning iqtisodiy farovonligini belgilaydi. Bu yo'nalishni birinchilardan bo'lib ma'lum qilgan AQSH, Xitoy, Yaponiya bugungi kunda raqamli poygada norasmiy yetakchilar sanaladi. Ularning keyingi o'rinlarda Buyuk Britaniya, Evropa Ittifoqi mamlakatlari, Kanada, Avstraliya, Belorussiyava boshqalar turadi.

Turli mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun uchta model mavjud:

1. Raqamli iqtisodiyot rahbarlarini o'z ichiga olgan model -*Birinchi model* rivojlangan davlatlarni o'z ichiga oladi: AQSH va Yevropa Ittifoqi davlatlari. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, yaqinda AQSH va Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida raqamli iqtisodiyotni shakllantirish modellari kesishish jarayoni boshlandi. Shunday qilib, bu mamlakatlar o'rtasidagi o'xshashlik bir qator sabablarga bog'liq: ishlab chiqarish va bandlik tuzilmasini xizmat ko'rsatish sohasi va ilmiy jihatdan intensiv ishlab chiqarish foydasiga o'zgartirish; hosildorlikning o'sishi asosida ishlab chiqarishni jadallashtirish; bu iqtisodlarning tashqi sharoitlardan mustaqilligini, ularning progressiv va o'z-o'zini ta'minlashga qaratilgan

investitsiyalar va jamg'armalarning ichki manbai; ushbu ikki mintaqaning o'zaro bog'liqligini dunyoning qolgan qismidan progressiv yopish fonida tezda chuqurlashtirish. Ushbu o'xshash elementlarning aksariyati AQSH va Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida teng darajada rivojlangan ilmiy va texnologik taraqqiyot tendentsiyalari bilan bog'liq.

2. "Taraqqiyotga erishish" modeli -*Ikkinchi model*ni yangi sanoat mamlakatlari shakllantiradi. So'nggi paytlarda Singapur va Tayvan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega bo'lmoqdalar, bu hatto ba'zi jihatdan Yaponiyadan ham ustundir. Aynan ushbu davlatlar raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha etakchi ikkinchi guruhda hisoblanadi. Biroq, turmush darajasi va ijtimoiy kapitalning rivojlanish darajasi bo'yicha ushbu davlatlar orqada qolmoqda.

3. Axborotni ishlab chiqishning tashqi vositalarini o'z ichiga olgan -*Uchinchi model*, ta'limning juda past darajasi va umuman, aholining turmush darajasi pastligi, raqamli infratuzilmaning yo'qligi yoki ahamiyatsiz rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Bundan tashqari, ushbu model qaysidir ma'noda firma darajasida ham, davlat darajasida ham biznes jarayonlarini boshqarishning nochorligi bilan tavsiflanadi. Ushbu mamlakatlar qatoriga Afrika mamlakatlari va ba'zi Osiyo mamlakatlari kiradi. Ularning ixtisoslashuvi xalqaro bozorlarga xom ashyo yetkazib berishdir. Ushbu mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanishni tubdan isloh qilish, aholining ta'lim darajasi va turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan ulkan investitsiyalarni kiritish zarur.

COVID pandemiyasidan uch yil o'tib, jahon iqtisodiyoti noaniqliklar va qiyinchiliklar kuchayib borayotgan bir paytda chuqur o'zgarishlarni boshdan kechirdi, raqamli evolyutsiya tezlashdi va raqamli iqtisodiyot iqtisodiyotni tiklash va o'sish uchun yangi vosita sifatida paydo bo'ldi.

Xitoy axborot va kommunikatsiya texnologiyalari akademiyasi (CAICT) 2022 yil iyul oyida e'lon qilingan ma'lumotga ko'ra, 2021-yilda dunyoning 47 ta yirik davlatining raqamli iqtisodiyotining qo'shilgan qiymati 38,1 trillion dollarga yetdi, bu 2020 yilga nisbatan 15,6 foizga ko'p, ularning umumiy YaIMning 45 foizini tashkil etdi.

Ular orasida jahon yalpi ichki mahsulotining 20 foizidan ko'prog'ini, xalqaro savdoning 85 foizini va dunyo aholisining 75 foizini tashkil etuvchi G60 a'zolari raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda dunyoga yetakchilik qilmoqda.

15,3 trillion dollarlik raqamli iqtisodiyotga ega AQSh dunyoda birinchi o'rinni egalladi. Xitoy raqamli iqtisodiyoti 7,1 trillion dollarga yetib, ikkinchi o'rinni egalladi. 6,3 trillion dollar qiymati bilan Yevropa Ittifoqi uchinchi o'rinni egalladi.

Raqamli iqtisodiyotning YaIMdagi ulushi bo'yicha Germaniya, Buyuk Britaniya va AQSh kuchli uchlikdan joy oldi va ularning barchasi 65 foizdan oshdi.

AQSh

AQSh raqamli iqtisodiyot miqyosida dunyoni boshqaradi, Xitoy esa rivojlanishning eng tez sur'atlariga ega. Qo'shma Shtatlar dunyodagi eng raqamli raqobatbardosh mamlakatdir. 2022 yilda esa AQSh YaIM ini 10.1 foizini ya'ni 2.6 trillion dollarni tashkil etgan bo'lsada, mehnat unumdorligi o'sishining 86 foizini tashkil qilgan. Bundan tashqari, Qo'shma Shtatlar dunyodagi eng raqamli raqobatbardosh mamlakat hisoblanadi.

Korxonalar Amerika Qo'shma shtatlarida raqamli transformatsiyani faol ravishda qabul qildi, chunki ular bugungi tez rivojlanayotgan biznes landshaftida raqobatbardosh bo'lishga intilishmoqda. AQSh hukumati turli sohalarda innovatsiyalar va raqamli

transformatsiyalarni targ'ib qilish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash uchun kiberfazoda ishonchli identifikatorlar Milliy strategiyasi va NIST kiberxavfsizlik tizimini o'z ichiga olgan turli tashabbuslarni amalga oshirmoqda.

AQShda raqamli transformatsiyaga bir qancha omillar sabab bo'lmoqda, jumladan, iste'molchilarning xatti-harakatlarini o'zgartirish, raqamli buzg'unchilardan raqobatni kuchaytirish va samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirish zaruratidir. Konsalting firmalari korxonalariga raqamli transformatsiyaning murakkabliklarini hal qilishda va ularga o'z maqsadlariga erishishda yordam beradigan moslashtirilgan yechimlarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, raqamli transformatsiya AQShda muhim tushuncha bo'lib, korxonalariga tobora raqamli dunyoda raqobatbardosh bo'lib qolishga imkon bermoqda.

AQSh ning eng yirik savdo platformalaridan biri Amazondir. Amazon dunyodagi eng yirik elektron tijorat kompaniyalaridan biri hisoblanadi. Bosh qarorgohi Sietlda (Vashington) Amazon-bulutli hisoblash, raqamli oqim xizmatlari va sun'iy intellektdan tashqari, elektron tijoratga e'tibor qaratadigan AQShning ko'p millatli texnologiya kompaniyasi. Amazon AQSh elektron tijorat bozorining qariyb 50% ulushiga ega, bu uning asosiy raqobatchilari: eBay (6,6%), Apple (3,9%) va Walmart (3,7%) umumiy ulushlaridan uch baravar ko'p.

Milliardlab odamlar Amazon brendi bilan tanish, millionlab odamlar esa uning mijozlari. Amerikalik xaridorlarning 89% dan ortig'i boshqa elektron tijorat saytlaridan ko'ra Amazondan mahsulot sotib olishni afzal ko'rishlariga rozi. Bir paytlar Forbes ta'kidlaganidek, "Amazon biz xohlagan mahsulotlarni o'z vaqtida, buzilmagan holda, bir xil markali jigarrang qutilarda - izchil ravishda yetkazib berish orqali bizning ishonchimizni qozondi".

Amazon — birinchilardan bo'lib internet imkoniyatlaridan samarali foydalana olgan kompaniya. Bugun Amazon.com onlayn savdolarni amalga oshirish uchun yirik maydon, uning sayti eng ommaviy saytlardan biriga aylandi. Kompaniya nafaqat o'zi ishlab chiqargan mahsulot, balki turli kompaniya, korxonalar bilan tuzilgan shartnomalar asosida ularning mahsulotlarini sotishdan ham katta foyda ko'radi.

Amazon haqida ayniqsa diqqatga sazovor narsa ularning sun'iy intellekt va katta ma'lumotlarga ega bo'lishidir. Ular to'plangan ko'p miqdordagi ma'lumotlarni qayta ishlash uchun ulkan ma'lumotlar markazlariga sarmoya kiritdilar. Ushbu infratuzilma ularga biznesni rivojlantirish va mijozlar tajribasini oshirish maqsadida ma'lumotlarni boshqarish, sun'iy intellekt, mashinani o'rganish va turli xil algoritmlarni masshtablash va giper miqyosda boshqarish imkonini beradi. Ularning ushbu domendagi tajribasi Amazon veb-xizmatlarini (AVS) yaratishga olib keldi, bu kompaniyaning asosiy vakolatlaridan kelib chiqqan ma'lumotlarni boshqarish, biznes razvedkasi, sun'iy intellekt va tegishli sohalar. Ushbu rivojlanish ularning ma'lumotlarni qayta ishlash va hisoblash quvvatidagi mahoratini ta'kidlaydi, bu endi B2B va B2C tashkilotlari uchun uchinchi tomon xizmati sifatida mavjud

Amazon o'z omborlarida mahsulotlarni yig'ish, qadoqlash va jo'natish kabi vazifalar uchun robototexnikadan keng foydalanadi. Shuningdek, ular inventarizatsiyani boshqarish uchun robototexnika, shu jumladan omborlarga inventarizatsiyani qabul qilishda foydalanadilar. Bundan tashqari, Amazon yetkazib berish jarayonining yakuniy

oyog'ida oxirgi mijozlarga mahsulotlarni yetkazib berish uchun robototexnika shakli deb hisoblanishi mumkin bo'lgan dronlardan foydalanishni o'rganib chiqdi.

Xulosa: Shuni aytish kerakki, iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayonida mamlakatlar o'zlarini tarixi va iqtisodiy holatidan kelib chiqib turli xil yondashuvlarni tanlab olgan. Masalan, AQSH bozor yo'nalishini, Xitoy esa rejali iqtisodiyotni tanlab olgan. Qolgan mamlakatlar ma'lum bir oraliq variantlarga rioya qilishadi. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish boshqa mamlakatlar kabi, O'zbekiston uchun ham uning dunyo miqyosidagi raqobatbardoshligini belgilab beradigan strategik ahamiyatga molik masalalardan biri hisoblanadi. Shuni hamtan olish kerakki, O'zbekistonga bugungi kunda maqbul keladigan tadbir qisqa davrda – birinchi navbatda, texnologik ortda qolishdan qutulishdir. Raqamli iqtisodiyot platformalari tuzishda asosiy e'tiborni quyidagi yo'nalishlarga qaratish zarur: transport, telekommunikatsiyalar, energetika, ma'lumotlarni qayta ishlash, sog'likni saqlash, dori-darmonlar logistikasi, turizm, tashqi iqtisodiy faoliyat, ko'chmas mulk va ishlab chiqarish. Aynan shu sohalarning rivojlanishi infratuzilma va texnologik bazis yaratishga imkon beradi, ularni boshqa sohalarga ko'chirgan holda O'zbekiston yetuk raqamli iqtisodiyotni maksimal darajada tez rivojlantirishi mumkin. Bunday yondashuv bugungi kunda respublikamiz uchun eng maqsadga muvofiq bo'lib ko'rinadi, lekin u ham kamchiliklardan xoli emas, albatta. Mos keluvchi strategiya unga asoslanishi lozim bo'lgan raqamli iqtisodiyot konsepsiyasini shakllantiish uchun taxmin qilingan yo'l risklarini ham, raqamli iqtisodiyot risklarini ham hisobga olish lozim.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. R.X.Ergashev, S.N.Xamrayeva. Raqamli iqtisodiyot - (Darslik). – T.: "Intellekt", 2021. – 475 b.
2. Khamraeva, S. N. "Features and trends of digital economy development in uzbekistan and abroad." *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.2 (2021): 1198-1205.
3. Nasimovna, Xamraeva Sayyora. "Characteristics and Tendents of Development of Digital Economy in Uzbekistan and Abroad." *Academic Journal of Digital Economics and Stability* (2021): 113-119.
4. Ergashev Rakhmatulla Khidirovich. "Application of Digital Technologies in Agriculture". *European Scholar Journal* 2.3 (2021): 199-203.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

